

Türk Edebiyatının Dönemlere Ayrılması

Türk tarihinde esaslı iki dönüm noktası vardır. Bunlar, Türk tarihinin akışını değiştirmiş ve yeni devirlerin başlangıcı olmuştur. Bu dönüm noktalarından biri İslâm dininin kabulü, öteki de Batı'ya dönüş hareketidir:

Birincisinde Türkler, yeni dinin birleştirici erki içinde, Doğu uygarlığı dediğimiz İslâm uygarlığının kurulup gelişmesinde başlıca etken olmuşlardır. İkincisinde ise, Batı uygarlığını siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik birçok olayların baskısı altında benimsemeye koyulmuşlar ve çok çetin güçlüklerle karşılaşmışlardır, işte Türk edebiyatı tarihini bu dönüm noktalarına göre devirlere ayırıyoruz:

Türk Edebiyatı Dönemleri Nelerdir?

1. İslâmlığın kabulüne dek Türk edebiyatı;
2. İslâm uygarlığı etkisi altında gelişen Türk edebiyatı;
3. Batı uygarlığı etkisi altında gelişen Türk edebiyatı.

Ancak, Türklerde milliyet bilincinin başladığı yeni bir dönem vardır ki, bu dönem içinde gelişen edebiyat, Tanzimat ve Servetifünun edebiyatına ne dil, ne zevk, ne de anlayış bakımından bağlanabilir. Bunun içindir ki, Türk edebiyatı tarihçisi, bu uyanış dönemini yeni bir devrin başlangıcı olarak ele almak zorundadır.

TÜRK EDEBİYATINDA ARA BÖLÜMLER

Büyük devirlerden ilki, henüz işlenmemiş durumdadır. Elimizde bu devri belgelendiren ancak birkaç örnek bulunuyor. Şimdilik bunlara dayanıyoruz, ikinci devirdeki ümmet çağı edebiyatı, bin yıla yakın bir devri kaplamaktadır. Bu edebiyatın başlangıçtaki karakterini belirttikten sonra, türlü etkenler altındaki gelişimini izleyebilmek için, yüzyılları esas tutacağız.

Bu yüzyıllardan her birinin kendine göre özelliği vardır, örneğin, tasavvuf edebiyatı akımlarının yaygın hale geldiği XIII. yüzyılda, Selçuklular zamanında Anadolu'da ilk ürünlerini veren Türk edebiyatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulup hızla genişlediği XIV. yüzyılda gelişmeye başlar. XV. yüzyılda, hele Fatih'ten sonra her alanda önemli kişileri yetiştirir. XVI. yüzyılda Baki ile olgunluk kazanır. Bir yandan da Türk edebiyatında yerleşme eğilimleri görülmeye başlar. XVII. yüzyılda, üsluptaki sanat cilvelerinin yarattığı "tasannu" son kerteye varmakla birlikte, bir durgunluk belirir.

Nabi'nin bilim gücüyle kaleme aldığı "hikemî" şiirler, yüzyılın sonlarında sürüm kazanır. XVIII. yüzyılda, Lâle devrinin yüksek çevrelerde yarattığı zevk ve eğlence havası içinde, şairlerde, Nedim başta olduğu halde, günlük hayattan esin alma eğilimi görülür. Toplumun durumunu yansıtan şiirler çoğalır. Hicri 1143-Miladi 1730 ayaklanmasından sonra, sürekli bozgunların da etkisiyle toplumda beliren ezginlikle birlikte edebiyata da yeniden bir durgunluk çöker, önemli eserler ve büyük mesneviler görülmez olur.

Divanlar ise, daha öncekilerin tekrarından başka bir değer taşımaz. Ragıp Paşa ile "hikemi" şiirler bir ara yeniden moda olur. Yüzyılın sonlarında Fazıl, halka inmeye, hayata yaklaşmaya çalışır. Divan edebiyatı Osmanlı imparatorluğu gibi çöküntü içindedir. Şeyh Galib'in Hüsn ü Aşk'ı bu edebiyatın son parlak ürünü sayılır. XIX. yüzyılın ilk yarısında, İzzet Molla divan şiirinin başarılı bir temsilcisi

olarak görülür. Ancak divan edebiyatı artık son sözünü söylemiştir. Eski şiir geleneği, “bakıyyetü’s-selef” denilen son divan edebiyatı şairleriyle Tanzimat devrinde de bir süre devam ettikten sonra yerini yeni edebiyata bırakır.

Şurasını belirtmek gerekir ki, Bat uygarlığının etkisi altında gelişen edebiyatta gördüğümüz temel düşünce, duygu, zevk ve sanat anlayışı gibi esas ayrılıklar, divan edebiyatında yoktur. Bu edebiyatın karakteri başlangıçta ne ise, son sözünü söylediği dönemde de odur. Bu uzun devri sıralarken kullandığımız “gelişme, olgunluk, durgunluk, çöküntü” gibi deyimler, birer bölümü göstermek için değil, bu edebiyatın çeşitli nedenlerin etkisi altında izlediği yolu, geçirdiği evreleri belirtmek içindir.

Son devir edebiyatını ise, “Tanzimat edebiyatı” ve “Servet-i Fünun Edebiyatı” adlarıyla birbirinden ayırmış bulunuyoruz. Bundan sonraki Meşrutiyet devrini açıklarken de, ilk yılların “Fecr-i Ati Edebiyatı” topluluğunu, bunun yanı sıra da, milliyet akımı içinde gelişen yeni edebiyatı ötekilerden ayırarak ele almış bulunacağız.

Türk Edebiyatında Dönemler

Türk edebiyatı tarihinde ilk ele alman hususlardan biri tasniftir. Türk edebiyatının tasnifi yapılırken ortaya konan adlandırmalar yüzyıllara; toplumu derinden etkileyen dinî, siyasi ve sosyal olaylara, edebî hareketlere göre değişebilmektedir.

Ömer Faruk Akün, Türk edebiyatındaki mevcut dönem ayrımlarının, adlandırmalarının yetersiz ve isabetsiz olduğunu belirtmekte, bunu Tanzimat edebiyatı adlandırmasından hareketle şu şekilde açıklamaktadır: “Bununla ifade edilmek istenen, Tanzimat Dönemi’nde meydana gelen, Tanzimat denilen devre ile sınırlanmış bir edebiyat mı? Veya edebiyatımızın Tanzimat yıllarına rastlayan bir bölümü mü? Yoksa varlık sebebi Tanzimat hareketi olan bir edebiyat mı? Tanzimat edebiyatı dedikleri edebiyat nerede başlar? Nerede biter? Değil bunu söylemek, özü ve gayesi itibarıyla idari, hukuki ve siyasi bir ıslahat hareketini ifade eden Tanzimat Dönemi’ nin sınırı hakkında dahi bir kesinlik yoktur. Bunun bitimi, kimine göre 1876, bazısına bakılırsa 1880-1881, kimilerince 1908, nihayet kimileri için ise 1923’tür. Bu tarihler içinde en kabul bulanı ve makul görüneni Kanuni Esasi’nin ilan olunup ilk Türk parlamentosunun kurulduğu 1876 yılıdır. Bu tarihte, yani 1876’da ise edebiyat tarihlerinin Tanzimat edebiyatı adı altında gösterdikleri eser ve edebî hareketlerin büyük bir kısmı daha ortada yoktur.

Tanzimat dönemi sanatçılar denilenler eserlerinin çoğunu ve en mühimlerini asıl bundan sonra vermişlerdir.” Dolayısıyla edebiyat tarihindeki dönem adlandırmaları üzerinde tam bir görüş birliği sağlamak mümkün gözükmemektedir. Edebiyat tarihi düşüncesinin Türkiye’de ilk temsilcisi kabul edilen Fuat Köprülü’nün sınıflandırması en yaygın kabul edilen sınıflandırmadır. Köprülü, Türk edebiyatını başlıca üç büyük döneme ayırarak inceler.